

L'educació social davant dels Objectius del Mil·lenni i els seus processos de desenvolupament

Antonio Caride

Resum

Situant els seus primers arguments en la resposta a un interrogant de llarg recorregut socio-polític –és possible un altre desenvolupament en l'era de les desigualtats?– l'article valora les possibilitats i les limitacions del que han estat el Objectius del Mil·lenni en el context de crisis i canvi global que afecta la humanitat en les darreres dècades. S'analitza el protagonisme de l'educació com un projecte de futur, amb una doble perspectiva: d'una banda, la que posa de relleu el seu reduccionisme als assoliments de l'escolarització primària universal; d'altra banda, la que invoca, en clau pedagògica i social, el dret a una educació inclusiva, al llarg de tota la vida i per a tots. Una tasca que suposa superar els fracassos dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM) per comprometre la comunitat internacional amb els que s'associen a l'Agenda post 2015 per al Desenvolupament Sostenible (ODS).

Paraules clau

Educació social, Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM), Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), Desenvolupament humà, Educació inclusiva

La educación social ante los Objetivos del Milenio y sus procesos de desarrollo

Situando sus primeros argumentos en la respuesta a un interrogante de largo recorrido sociopolítico –¿es posible otro desarrollo en la era de las desigualdades?– el artículo valora las posibilidades y limitaciones de lo que han sido los Objetivos del Milenio en el contexto de crisis y cambio global que afecta a la humanidad en las últimas décadas. Se analiza el protagonismo de la educación como un proyecto de futuro, con una doble perspectiva: de un lado, la que pone de relieve su reduccionismo a los logros de la escolarización primaria universal; de otro, la que invoca, en clave pedagógica y social, el derecho a una educación inclusiva, a lo largo de toda la vida y para todos. Una tarea que supone superar los fracasos de los Objetivos de Desarrollo del Milenio (ODM) para comprometer a la comunidad internacional con los que se asocian a la Agenda post 2015 para el Desarrollo Sostenible (ODS).

Palabras clave

Educación social, Objetivos de Desarrollo del Milenio (ODM), Objetivos de Desarrollo Sostenible (ODS), Desarrollo humano, Educación inclusiva

Social Education in relation to the Millennium Development Goals and their processes of development

The article situates its opening arguments in response to a question of long socio-political standing – Is another kind of development possible in the era of inequalities? – in order to assess the possibilities and limitations of the Millennium Development Goals in the context of the recession, crisis and global change that have marked our societies in recent decades. The role of education as a project for the future is analyzed from a dual perspective: on the one hand, that which highlights its reductionism, limited to advances in universal primary schooling; and on the other, that which invokes from a pedagogical and social standpoint the right to an inclusive education, throughout life, for all, a task that entails overcoming the failures of the Millennium Development Goals (MDGs) and committing the international community to the objectives identified in the post-2015 agenda for Sustainable Development (Sustainable Development Goals - SDGs).

Keywords

Social education, Millennium Development Goals (MDGs), Sustainable Development Goals (SDGs), Human development, Inclusive education

Com citar aquest article:

Caride, José Antonio (2015).

“L'educació social davant dels Objectius del Mil·lenni i els seus processos de desenvolupament”.

Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 61, p. 11-23

▲ Introducció: és possible un altre desenvolupament en l'era de les desigualtats?

El segle XXI es va iniciar amb més incerteses que certes. En realitat, de certes, ben poques, davant el creixent i inquietant augment de les incerteses, sense que les contínues al·lusions a la globalització o l'articulació d'una societat en xarxa, del coneixement o de la informació, hagin apaivagat l'impacte provocat per les reiterades crisis –econòmica, energètica, axiològica, etc.– que afecten el món, des de les seves realitats locals fins a les que tenen una projecció universal. Ans al contrari, els riscos induïts pel neoliberalisme cosmopolita (Beck, 2006) i l'increment de les desigualtats socials (Milanovic, 2006; Piketty, 2014 i 2015; Stiglitz, 2012 i 2015; Therborn, 2015), matisades o prolongades en la relativitat dels valors de la modernitat líquida (Bauman, 2002 i 2007), han anat abocant a la humanitat cap a una incessant desorientació cultural (Lipovetsky i Serroy, 2010): una època de buits i desajustos financers, polítics, ambientals, morals... que posa en qüestió l'estabilitat del binomi que històricament estan tractant d'aconseguir les pràctiques democràtiques i els dictats del capitalisme; mentre les primeres perden qualitat, el segon és cada vegada més fort i opressiu (Estefanía, 2015).

Les circumstàncies en què s'inscriu la seva quotidianitat no són conjunturals o atzaroses, sinó essencialment estructurals i orgàniques. O, pitjor encara, estimulades per models de desenvolupament econòmic els mecanismes de producció, distribució i consum dels quals ens han portat a habitar un Planeta amb grans, injustes i injustificables disparitats. Un estil de desenvolupament que, més enllà de fomentar la divisió social –donant avantatge als més rics davant de la resta–, l'esgotament dels recursos naturals i el canvi climàtic, l'agreuament de la inseguretat ciutadana, dels racismes i de la xenofòbia, la discriminació, la violència i els conflictes armats. Problemes o avatars que erosionen la cohesió social i dilueixen l'acció política per, d'una manera o una altra, eludir el control de les institucions i dels Estats, de la justícia i la legislació que sancioni la seva persistent vulneració dels drets humans i ecològics.

En l'economia de les desigualtats, el descontrol accentua encara més les diferències entre les persones i els països

En l'economia de les desigualtats, com l'anomena Thomas Piketty (2015), el descontrol accentua encara més les diferències entre les persones i els països, complicant en gran manera l'èxit d'una redistribució justa, equitativa i eficaç de les riqueses posades al seu abast, sense que la governança mundial intervingui amb la decisió que es requereix per revertir no només els seus efectes sinó, i sobretot, les seves causes. La pobresa massiva i extrema porta anys coexistent amb la prosperitat que exhibeixen alguns països, concentrant els guanys en una petita part de la població mundial; una pobresa –dirà Poggé (2005: 14)– inconcebible que converteix els milions de persones que la pateixen en persones “especialment vulnerables davant canvis insignificants de les condicions naturals i socials, i també les exposa a moltes formes d'exploació i abús”.

Al final dels anys noranta del segle passat, les Nacions Unides van assumir la urgència d'afrontar, de vegades amb més convicció institucional que estrictament política, algunes de les seves realitats més dures –situant en la lluita contra la fam i la pobresa extrema les seves metes prioritàries– en signar una declaració que comprometia pràcticament totes les nacions i institucions supranacionals amb un desenvolupament alternatiu, apel·lant a l'impuls de valors comuns com la llibertat, la igualtat, la solidaritat, la tolerància, la no violència, el respecte a la natura o la responsabilitat compartida (Sotelo, 2006). Malgrat els avenços innegables que s'han produït en la configuració d'una agenda global de desenvolupament, la seva concreció en els *Objectius del Mil·lenni*, plantejaran “una visió restrictiva sobre els àmbits relacionats amb el desenvolupament humà, global i sostenible alhora que no han estat capaços de superar el tradicional paradigma donant-receptor” (Millán, 2015: 95); a més –complementa la seva argumentació aquesta autora– ha triomfat “una visió excessivament tècnica que desconeix que la pobresa respon a un problema eminentment polític”, són diverses les veus que s'alcen per assenyalar que els *Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni* (ODM) podrien estar legitimant el projecte neoliberal de globalització.

Ens hi aturarem tot posant de relleu les preocupacions que van mostrar per l'educació, invocant el dret de tots els infants de poder cursar la totalitat dels estudis primaris, incorporant les seves comeses als trajectes del desenvolupament socioeconòmic, des de l'escola elemental fins a l'aprenentatge permanent dels adults, com una contribució substancial al progrés social i a la llibertat humana. L'educació, es dirà –en confluència amb la *Convenció sobre els Drets de l'Infant* (Nova York, 1989), la *Conferència Mundial sobre Educació per a Tots* (Jontiem, 1990) i el *Fòrum Mundial sobre Educació* (Dakar, 2000)– és un factor decisiu per aconseguir els compromisos que emanen de la *Cimera del Mil·lenni*: una missió de la qual s'hauran de fer càrrec les polítiques educatives nacionals, els sistemes i les institucions escolars, sovint acomodant les seves pràctiques als controvertits motlles que equiparen el fet educatiu al fet escolar, donant preferència als programes curriculars i a la formació en sabers, destreses o competències que naixent a les escoles poques vegades aconsegueixen empatitzar amb els entorns socials, culturals o laborals que les envolten.

Els Objectius d'un Mil·lenni en crisi

Les Cimeres Mundials que es van celebrar a les acaballes del segle xx, promogudes per les Nacions Unides, van ultimar les seves declaracions en plena expansió dels avenços científics i tecnològics, quan amb prou feines un terç dels habitants tot just començaven a gaudir de la cultura, de les arts, del benestar o del lleure –exponents de la satisfacció que experimenta una minoria, electoralment majoritària, de la població en els països industrialitzats (Galbraith, 1992)– mentre els dos terços restants patien els mals de la indigència,

les migracions massives, les guerres, la persecució o la fam. Ho certificava, a la seva manera, el Banc Mundial (2001) en comptabilitzar com més de 2.800 milions –gairebé la meitat– dels 6.000 que poblaven el Planeta vivien amb menys de 2 dòlars diaris i 1.200 milions ho feia amb menys d'un dòlar al dia. Un viure, encara que esdevingui paradoxal –abans i ara–, per morir essent víctimes de l'abandonament, de conflictes evitables o de malalties curables.

L'abisme que separa els rics i pobres, analitzava aleshores Kapuscinski (1998), lluny de reduir-se es va anar fent més profund, fins al punt que tot el que els éssers humans tenen a la seva disposició només acaba sent bo per als poderosos, els quals a més de gaudir-ho han anat apropiant-s'ho indignament. La fam, que per a Martín Caparrós (2015) representa la vergonya més gran de la nostra civilització, atès que res no explica que centenars de milions de persones no mengin prou en un Planeta que produeix, sobradament, aliments per a tots, continuarà sent una de les principals xacres de les nostres societats. Es comptabilitza un total de 795 milions de persones, segons les últimes dades facilitades per l'Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura (FAO, 2015) en el seu informe sobre "L'estat de la inseguretat alimentària de la població al món 2015". Que s'hagi registrat un descens en les xifres relatives –passant del 18,6% de població subalimentada el 1990 al 10,9% el 2015– no atenua la indecència de les seues magnituds en la societat opulenta dels mercats i les especulacions alimentàries.

En aquest escenari, els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM) van mirar d'aportar noves perspectives per a un futur desitjable i factible (Caride, 2010), al qual es vinculen dos propòsits principals: d'una banda, rebaixar a la meitat, amb dades que prenguin com a referència els anys que van de 1990 a 2015, la proporció de la població mundial els ingressos de la qual són/eren inferior a un dòlar diari; d'altra banda, reduir –també a la meitat i per al mateix període– la proporció de la població que pateix fam. A més, s'haurien d'assolir metes i indicadors que possibilitin la universalització de l'educació bàsica, una major equitat de gènere, la millora de les condicions de vida en amplis sectors de la població (disminuint la mortalitat infantil, tenint cura de la salut materna, afavorint l'accés a l'aigua potable, combatent el VIH/SIDA i altres malalties), assegurant la sostenibilitat ambiental i la cooperació al desenvolupament.

Que la globalització sigui més inclusiva, que es creïn més oportunitats per a tots

Reconeixent que som la primera generació que posseeix els recursos, el coneixement i la capacitat per donar resposta als seus desafiaments, la tasca –tal com es va expressar amb insistència en els informes anuals que es van difonent a partir de l'any 2005– s'hauria d'emprendre "sense excuses" amb el protagonisme actiu de tots els Caps d'Estat i de Govern en les mesures a adoptar perquè milions de persones puguin tenir una vida millor, més sana i digna, consolidant per a sempre la pau i la seguretat mundials. D'aquí que, posant èmfasi en el paper de les Nacions Unides i en les seves entitats anexes, com a agents mediadors o catalitzadors de les iniciatives a emprendre, s'intentés focalitzar l'atenció en el fet que "la globalització sigui més

inclusiva, que es creïn més oportunitats per a tots i que no es deixi milers de milions de persones en la pobresa, excloses”; paraules que l’aleshores Secretari General de l’ONU, Kofi Annan, va traslladar a l’Informe *Nosaltres els pobles: la funció de les Nacions Unides en el segle XXI*, que es va donar a conèixer a final de març de l’any 2000. Un text en què les Nacions Unides va expressar la necessitat de revisar el seu paper en la construcció d’un govern mundial en el qual, sense eclipsar el dels Estats i el de les organitzacions de la societat civil (empreses, fundacions, xarxes de suport, etc.), es van identificar els assumptes clau per caminar cap a un món sense misèria, lliure de temors i garant d’una vida sostenible.

En aquest sentit, i encara que la mirada indagatòria ens porti a coincidir amb Samir Amin (2006) en el fet que els ODM han operat com un instrument de legitimació i d’expansió del model dominant, tot indica –com s’admetia en l’Informe panoràmic del Millennium *Project*, coordinat per Jeffrey D. Sachs (2005: 9)– que per a centenars de milions de persones que patien i pateixen la pobresa extrema els ODM van acabar sent “una qüestió de vida o mort”. A parer de José Antonio Alonso (2005: 11), “l’acord de la comunitat internacional sobre els ODM va suposar un pas ferm després de les cimeres de les Nacions Unides dels noranta”, tot i que les seves potencialitats i limitacions només es podran avaluar tenint en compte processos, recursos o canvis que no se ceneixin als casos més reeixits, a les comparacions tècniques o als resultats obtinguts en les regions més pobres, oblidant les dinàmiques que –en els països rics o en les estratègies que emparen la seva opulència– han instal·lat en l’imaginari social la idea de l’abundància infinita (Elizalde, 2010).

Atesa la consolidació d’una societat que continua preservant la riquesa i el benestar d’uns pocs, mentre s’ha anat cronificant la degradació i el malestar de milers de milions de persones atrapades pels cercles de la pobresa i l’exclusió social, “els avenços registrats en els Objectius no només estan sent més lents del que s’havia previst, sinó que en molts aspectes s’han aturat, i retrocedeixen ecològica i socialment” (Caride, 2013: 21). Les anàlisis són concloents a assenyalar que només el 5% dels beneficis generats pel creixement mundial ha arribat als més desfavorits: des de 1980, el 95% de tots els ingressos ha anat a parar al 40% de la població, els més rics, de manera que només el 5% ha arribat als més pobres, el 60%.

Altres “realitats” menys tangibles i immaterials de qualsevol desenvolupament humà que es preï –com la llibertat política, la participació democràtica, la justícia social, la tolerància o l’estima per la diversitat cultural– ni tan sols van ser contemplats, i es van ajornar fins al 2030 les responsabilitats associades a la consecució d’algunes de les seves formes o dimensions en el marc de la “nova” *Agenda per al Desenvolupament Sostenible*: un pla d’acció en què la Cimera de les Nacions Unides, celebrada el setembre de 2015, a favor de les persones, el planeta i la prosperitat, promet “que ningú es quedarà enrere”.

De nou, l'educació com un projecte de futur: una tasca pedagògica i socialment inconclusa

Com se sap, l'educació de tots i per a tots, que comença a oficialitzar-se en la *Declaració de Jontiem* (1990), es concretaria en el *Marc d'Acció de Dakar* (2000) en un compromís col·lectiu per actuar satisfent les necessitats bàsiques de l'aprenentatge i de la convivència (UNESCO, 2000). Aconseguir-ho, a més, procurant que siguin coherents no només amb el desenvolupament –cognitiu, emocional, motriu, moral, etc.– de cada individu, sinó també amb el de les comunitats en què viu quotidianament, sense que es redueixin les seves oportunitats per transitar des de les realitats locals fins a les que estenen les seves fronteres per altres geografies i cultures.

En la *Declaració del Mil·lenni*, l'educació projectarà les seves iniciatives, d'una manera expressa, en dos dels vuit ODM: en primer terme (Objectiu 2), el que haurà de permetre que l'ensenyament primari universal arribi a tots els nens i nenes de la Terra, com un dret humà fonamental, que possibilita l'accés a altres drets humans, siguin culturals, socials, econòmics, civils o polítics; en segon lloc, el que vinculant les seves metes a la promoció de la igualtat de gènere i l'apoderament de la dona (Objectiu 3) aconsegueixi eliminar les disparitats que existeixen entre els nens i les nenes a tots els nivells educatius, amb tendència a augmentar en l'educació secundària i universitària, de manera que la manca de paritat inhibeix la plena participació de les dones en la societat i en l'economia mundial.

Tenint en compte que els dos Objectius haurien d'assolir-se l'any 2015, de les avaluacions realitzades per al conjunt dels ODM cal assenyalar que no n'hi ha cap que s'hagi acomplert plenament, encara que s'han aconseguit alguns avenços, en bona mesura conseqüents amb el fet que en els últims vint-i-cinc anys, entre 1990 i 2015, més de 1.000 milions de persones van abandonar la misèria extrema, sobretot a les ciutats, ja que en el món actual 7 de cada 10 pobres viuen en el medi rural.

Pel que fa al segon dels Objectius –aconseguir l'ensenyament primari universal, acabant un cycle complet en aquest nivell educatiu– en el resum executiu que acompanya l'Informe de 2015 dels *Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni* (ONU, 2015b)– mereix destacar-se, amb una visió global que la taxa neta de matriculació a les regions en desenvolupament hagi aconseguit el 91%, decaient la quantitat d'infants en edat de rebre ensenyament primari que no va assistir a l'escola, passant de 100 milions l'any 2000 a aproximadament 57 milions el 2015; o que la taxa d'alfabetització entre els joves amb edats compreses entre 15-24 anys ha augmentat, d'un 83% a un 91%, disminuint la bretxa entre homes i dones. En el tercer dels Objectius –promoure la igualtat de gènere i l'apoderament de la dona– es constata que “moltes més nenes assisteixen ara a l'escola que fa 15 anys. Les regions en

desenvolupament en conjunt han arribat a la meta d'eliminar la disparitat de gèneres en l'ensenyament primari, secundari i terciari” (Nacions Unides, 2015b: 4).

Les valoracions que s'han realitzat sobre l'evolució de l'educació en el món al llarg del període que abasten els ODM, des de l'aprovació de la Declaració del Mil·lenni –any 2000– fins a la data en què s'haurien d'assolir la majoria dels Objectius, el 2015, mostren com els seus progressos han estat irregulars, essent el 2007 l'any en què la taxa neta ajustada de matriculació en l'educació primària va arribar al 90%: “després del 2007, el progrés es va estancar. La taxa de matriculació no ha augmentat de manera significativa i les projeccions basades en l'extrapolació de tendències entre el 2007 i el 2012 indiquen que gairebé un de cada deu nens en edat de rebre educació primària continua sense assistir a l'escola el 2015” (Nacions Unides, 2015: 25). A la qual cosa s'hi afegeix, poques pàgines després, que “l'estancament del progrés en l'educació té profundes conseqüències per als infants i adolescents que no poden assistir a l'escola. Ara que el món mira més enllà del 2015, és cabdal reflexionar i abordar les arrels de les causes del limitat progrés en l'alfabetització juvenil en algunes parts del món. També cal explorar nous enfocaments per avaluar directament si els infants han aconseguit dominar les habilitats que se'ls ensenya, i si se'ls està ensenyant les habilitats que requereixen en el segle XXI” (Ibíd.: 27).

En el quadre que adjuntem, es visibilitzen algunes de les expressions emprades, de forma literal, pels autors de tres dels informes publicats (anys 2005, 2010 i 2015), sobre el segon dels Objectius del Mil·lenni, en general extremament complaents amb els resultats que han anat deparant, quantitativament i qualitativament, tot existint símptomes alarmants que el ritme d'ajuda internacional a l'educació s'està desaccelerant, pretextant l'impacte que en les economies nacionals tingué la crisi financera de 2007-2008, just quan els nens, adolescents i joves estan més necessitats d'educació, començant per la que han d'oferir les escoles.

És cabdal reflexionar i abordar les arrels de les causes del limitat progrés en l'alfabetització juvenil en algunes parts del món

Valoracions al voltant del compliment de l'Objectiu 2 de Desenvolupament del Mil·lenni: "Aconseguir l'educació primària universal" (2005-2015)

Informes ODM	Conclusions o valoracions generals, destacades pels seus redactors
2005	<ul style="list-style-type: none"> • Cinc regions s'apropen a una taxa de matriculació del 100% en l'educació primària. • Vuit de cada deu infants sense escolaritzar viuen a l'Àfrica subsahariana o Àsia Meridional. • La SIDA imposa una pesada càrrega a l'educació. • Els nens de les famílies més pobres tendeixen menys a assistir a l'escola. • La matriculació és només la meitat de la batalla. • En la majoria de les regions en desenvolupament les nenes tenen menys probabilitats que els nens d'acabar l'escola.
2010	<ul style="list-style-type: none"> • Les esperances són cada vegada més febles que el 2015 s'aconsegueixi l'educació universal, tot i que molts països pobres han fet grans avenços. • La gran majoria dels infants que no finalitzen l'escola són a l'Àfrica subsahariana i al Sud d'Àsia. • Les desigualtats obstaculitzen l'avenç cap a l'educació universal: l'obstacle més gran per a l'educació és la pobresa.
2015	<ul style="list-style-type: none"> • Des de l'any 2000, arreu del món s'ha arribat a un enorme progrés en la matriculació d'infants a l'escola primària. • El nombre d'infants que no assisteix a l'escola s'ha reduït a gairebé la meitat des de l'any 2000. • Encara hi ha àmplies disparitats en la matriculació a l'escola primària, i els infants més pobres i amb majors desavantatges són els que porten la càrrega més pesada. • Més infants estan completant l'escola primària en els països de menors ingressos. • La bretxa entre els gèneres en l'alfabetització dels joves ha caigut des de 1990 i un major percentatge de joves sap llegir i escriure. • La tasca incompleta en educació ha d'ocupar un lloc prioritari en l'agenda per al desenvolupament després del 2015.

Font: Nacions Unides (2005, 2010 i 2015). Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni. Informes 2005, 2010 i 2015. Nova York: Nacions Unides. Elaboració i adaptació pròpia.

L'accés a l'escolaritat no garanteix ni la qualitat de l'educació ni l'equitat en els seus processos i/o resultats

No obstant això, cal advertir que l'accés a l'escolaritat no garanteix ni la qualitat de l'educació ni l'equitat en els seus processos i/o resultats. El primer comporta la prestació d'un servei, habilitant un lloc escolar, el registre en el sistema d'ensenyament i la presència, més o menys normalitzada, en una aula; la segona, que puguin promoure actuacions que posin en valor la diversitat, la pluralitat de les metodologies didàctiques, la democratització de les decisions pedagògiques i organitzatives, la igualtat d'oportunitats i les seves connotacions per a satisfer les exigències qualitatives d'una educació veritablement inclusiva. És aquí on l'educació social adquireix ple sentit com una pràctica educativa que es fa *en, per, amb i per a la societat*, mitjançant o intervenint activament en la millora de la convivència, apel·lant als drets i deures inherents a la condició ciutadana; per tant, sense que els progressos que es verifiquin en la universalització de l'educació primària

encobreixin que es tracta d'una meta estimable però –pedagògicament i socialment– insuficient (Caride, 2011).

Ho diem essent conscients que l'alta taxa de deserció i fracàs escolar, unida a la necessitat de segones oportunitats perquè els joves adquireixin competències bàsiques, forma part dels diagnòstics –i de les alternatives– que s'apunten en els *Informes de seguimiento de la Educación para Todos* (UNESCO, 2012), sense que això suposi el retorn a la formació o a la instrucció escolaritzada, sinó més aviat a “altres educacions” que donin prioritat als adolescents i joves més desfavorits, permetent que puguin implicar-se en el desenvolupament de les comunitats i societats a què pertanyen. En tot cas, sense que es pugui obviar que més de la meitat dels nens i nenes que no van a l'escola viuen en àrees afectades per conflictes; o que són els pobres, les nenes i els menors amb discapacitat els qui tenen més probabilitats de ser expulsats dels sistemes educatius.

A més, si el que es pretén és una formació integral i polivalent –amb habilitats, competències, actituds, valors, comportaments, etc.– que la desenvolupen, la qüestió no rau exclusivament a adaptar o revisar els plans d'estudis, sinó a obrir l'educació a les comunitats, a la feina social, al món laboral i a les tasques socioculturals en tota la seva extensió. Com ja vam redactar fa anys (Caride, 2011: 63), es tracta de “formar persones que se socialitzin en ideals, sabers i destreses, que incrementin la seva consciència cívica, que siguin participants de la construcció d'una societat local-global més inclusiva, procliu a l'equitat i a un ple exercici de les llibertats cíviques, en pau i amb dignitat. Una educació que contribueixi que les persones es reconeixin afectivament ciutadans i ciutadanes del món, sense desprendre's de les seves arrels, exercint un paper actiu en els seus països d'origen, per bé que les connexions estimulin i facilitin el seu trànsit o l'assentament sostenible en altres territoris”.

No res, o molt poc, hi ha en aquesta educació en els Objectius del Mil·lenni que van esgotar el seu temps el 2015. Res que convidi a obrir la formació als valors de la ciutadania, fent les persones plenament conscients dels seus drets i deures cívics, crítiques amb les realitats heretades tot involucrant-se en la seva transformació. Una educació que ofereixi una visió diferent del que som, del que són els altres i de la destinació del planeta que compartim (Maalouf, 2011). *L'educació social*, direm reivindicant altres maneres d'educar i educar-se en societat, les convergències amb l'educació popular, l'animació sociocultural o el desenvolupament comunitari, propiciïn el “*món nou*” (Mayor Zaragoza, 2000) que nia en l'esperança d'humanitzar la mundialització, amb els fonaments d'un contracte social, natural, cultural i ètic d'amplis horitzons: un pacte cívic en el qual tinguin cabuda solucions morals realistes, justes i equitatives, il·luminades per una cultura de pau que, a més d'intel·ligent, sigui sostenible i democràtica, en què l'educació contribueixi “a la transició essencial de les persones des de la seva condició (implícitament o explícitament) de súbdits a la de ciutadans participatius” (Mayor Zaragoza, 2010: 26).

L'educació social, direm reivindicant altres maneres d'educar i educar-se en societat

Fer realitat el dret a una educació inclusiva, al llarg de tota la vida i per a tots i totes

El major desafiament del món actual és l'eradicació de la pobresa, sense aconseguir-la no hi pot haver desenvolupament sostenible

Com hem anticipant, al mes de setembre de 2015, l'Assemblea General de l'ONU va adoptar l' "Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible", un pla d'acció en el qual totes les parts interessades declaren estar decidides a mobilitzar els mitjans necessaris per a reconduir el món pel camí de la sostenibilitat i la resiliència, enfortint la lluita contra la pobresa, l'aspiració a la pau universal i l'accés a la justícia. Els Estats membres de l'ONU van aprovar una resolució en què reconeixen que el major desafiament del món actual és l'eradicació de la pobresa i afirmen que sense aconseguir-la no hi pot haver desenvolupament sostenible. L'Agenda formula 17 Objectius amb 169 fites de caràcter integrat i indivisible que abracen les esferes econòmica, social i ambiental. La nova Agenda orientarà els programes de desenvolupament mundials durant els propers 15 anys. En adoptar-la, els Estats es van comprometre a mobilitzar els mitjans necessaris per a la seva implementació mitjançant aliances centrades especialment en les necessitats dels més pobres i vulnerables.

En les seves propostes educatives, menys centrades en l'escola i més orientades a la vida en comú, els responsables governamentals insisteixen en el reconeixement de l'educació com un dret humà fonamental, que ha de generar possibilitats d'un aprenentatge permanent, cohesionant diferents agents i col·lectius socials, com les famílies o les comunitats locals. L'Objectiu 4 resumeix les seves intencions: "garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per a tots", s'hi defineixen 10 metes, els èxits de les quals –exceptuant l'augment del nombre de beques disponibles per als països en desenvolupament, a concretar en el 2020– han d'estar assegurats o garantits per al 2030.

De la seva lectura s'infereix que els avenços que es produeixin no podran atribuir-se de manera unívoca a l'escola, a la formació tècnica, acadèmica o professional proporcionada pels ensenyaments mitjans o superiors, encara que segueixin ocupant un lloc destacat. En aquest sentit, i encara que els seus "destinatari" siguin tractats com a alumnes o estudiants, més que com a nens o joves, la setena de les metes agregades a l'Objectiu 4 pretén garantir que el 2030 tots els educands "adquireixin els coneixements teòrics i pràctics per promoure el desenvolupament sostenible... mitjançant l'educació per al desenvolupament sostenible i l'adopció d'estils de vida sostenibles, els drets humans, la igualtat entre els gèneres, la promoció d'una cultura de pau i no violència, la ciutadania mundial i la valoració de la diversitat cultural i de la contribució de la cultura al desenvolupament sostenible, entre altres mitjans".

Sense anomenar-les encarnem en aquestes intencions l'educació social, ambiental, cívica, intercultural, etc., implícites en les seves propostes, encara que ni en les paraules que les descriuen ni en els programes que les desenvolupen, es reconguin la identitat i entitat que han adquirit en les últimes dècades, comptant amb l'auspici dels organismes internacionals, principalment de la UNESCO. Pot ser que vinguin amb el temps, buscant el millor acomodament que puguin trobar en els múltiples itineraris pedagògics i socials que construeixen el diàleg de l'educació amb els problemes, necessitats i demandes de la gent. Mentrestant, a l'espera del que vagi succeint en els propers anys, paga la pena elogiar que ni en el quart objectiu de l'Agenda post-2015 ni en cap de les seves metes es faci ús de les expressions educació formal, no formal i informal, abandonant –tant de bo sigui definitivament– una de les semàntiques més perverses per a al·ludir a l'educació que ens donen i ens donem.

José Antonio Caride
Catedràtic de Pedagogia Social
IP-coordinador del Grupo de Referencia Competitiva *SEPA-interea*
Universitat de Santiago de Compostela
joseantonio.caride@usc.es

Bibliografia

- Alonso, J. A.** (2005). “Objetivos de Desarrollo del Milenio: potencialidades y limitaciones”. *Documentación Social: Revista de Estudios Sociales y de Sociología Aplicada*, nº 136, pp. 11-23.
- Amin, S.** (2006). “ODM: instrumento de legitimación y de expansión del modelo dominante”. En: Diversos autors: *Objetivos de Desarrollo para el Milenio: Puntos de vista críticos del Sur*. Madrid: Editorial Popular, pp. 129-145.
- Banco Mundial** (2001). *Informe sobre el desarrollo mundial 2000/2001: la lucha contra la pobreza*. Washington: Mundi-Prensa Libros/Banco Mundial.
- Banerjee, A. V.; Duflo, E.** (2012). *Repensar la pobreza: un giro radical en la lucha contra la desigualdad global*. Madrid: Taurus.
- Bauman, Z.** (2002). *Modernidad líquida*. Madrid: Fondo de Cultura Económica de España.
- Bauman, Z.** (2007). *Tiempos líquidos: vivir en una época de incertidumbre*. Madrid: Fondo de Cultura Económica de España.
- Beck, U.** (2006). *La sociedad del riesgo: hacia una nueva modernidad*. Madrid: Paidós.
- Caparrós, M.** (2015). *El hambre*. Barcelona: Anagrama.

- Caride, J. A.** (2010). “Nuevas perspectivas para un futuro viable: los Objetivos de Desarrollo del Milenio”. *Revista de Educación*, número extraordinari, pp. 77-98.
- Caride, J. A.** (2011). “La educación y sus políticas como objetivo de desarrollo del milenio”. *Revista Innovación Educativa* [México], vol. 11, núm. 54, pp. 53-65 (en inglés: 115-126).
- Caride, J. A.** (2013). “La educación ambiental en las claves del milenio y de sus objetivos de desarrollo”. *Jandiekua: revista mexicana de Educación Ambiental*, núm. 1, pp. 16-30.
- Dianbré, Z.** (2006). “Los Objetivos de Desarrollo del Milenio: una visión común del desarrollo”. En: Sotelo, I. (coord.). *Objetivos de Desarrollo del Milenio: una responsabilidad compartida*. Madrid: Fundación Carolina-Siglo XXI, pp. 15-23.
- Elizalde, A.** (2010). “¿Qué desarrollo puede llamarse sostenible en el siglo XXI? La cuestión de los límites y las necesidades humanas”. *Revista de Educación*, número extraordinari, pp. 53-75.
- Estefanía, J.** (2015). *Estos años bárbaros*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- FAO, FIDA, PMA** (2015). *El estado de la inseguridad alimentaria en el mundo 2015. Cumplimiento de los objetivos internacionales para 2015 en relación con el hambre: balance de los desiguales progresos*. Roma: FAO. Accessible a: <http://www.fao.org/3/aa5ef7f6-edc8-4423-aae3-88bf73b3c77c/i4646s.pdf>
- Galbraith, J. K.** (1992). *La cultura de la satisfacción: los impuestos ¿para qué? ¿quiénes son los beneficiarios?* Barcelona: Ariel.
- Kapuscinski, R.** (1998). La cultura de la pobreza en el mundo. *Claves de Razón Práctica*, 80, pp. 2-5.
- Lipovetsky, G.; Serroy, J.** (2010). *La cultura-mundo: respuesta a una sociedad desorientada*. Barcelona: Anagrama.
- Maalouf, A.** (2011). *El desajuste del mundo: cuando nuestras civilizaciones se agotan*. Madrid: Alianza Editorial.
- Mayor Zaragoza, F.** (2000). *Un mundo nuevo*. Barcelona: Círculo de Lectores-Galaxia Gutenberg-Ediciones UNESCO.
- Mayor Zaragoza, F.** (2010). “La problemática de la sostenibilidad en un mundo globalizado”. *Revista de Educación*, número extraordinari, pp. 25-52.
- Milanovic, B.** (2006). *La era de las desigualdades*. Madrid: Ediciones Fundación Sistema.
- Millán, N.** (2015). “Un análisis de la Agenda Post 2015 desde la Perspectiva de la Coherencia de Políticas para el Desarrollo”. *Relaciones Internacionales*, núm. 28, pp. 81-104. Accessible a: <file:///Users/antoniocaridegomez/Downloads/572-2327-3-PB.pdf>
- Nacions Unides** (2015a). *Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni: informe de 2015, resum executiu*. Nova York: Nacions Unides. Accessible a: http://www.un.org/es/millenniumgoals/pdf/2015/mdg-report-2015_spanish.pdf

Nacions Unides (2015b). *Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni: informe de 2015, resum executiu*. Nova York: Nacions Unides. Accessible a: http://www.un.org/es/millenniumgoals/pdf/2015/mdg_2015_s_summary_web.pdf

Piketty, Th. (2014). *El capital en el siglo XXI*. Madrid: Fondo de Cultura Económica de España.

Piketty, Th. (2015). *La economía de las desigualdades: como implementar una redistribución justa y eficaz de la riqueza*. Barcelona: Anagrama.

Pogge, Th. (2005). *La pobreza en el mundo y los derechos humanos*. Barcelona: Paidós.

Sachs, J. D. (dir.) (2005). *Invirtiendo en el desarrollo: un plan práctico para conseguir los Objetivos de Desarrollo del Milenio*. Nova York: Nacions Unides.

Sotelo, I. (coord.) (2006). *Objetivos de Desarrollo del Milenio: una responsabilidad compartida*. Madrid: Fundación Carolina-Siglo XXI.

Stiglitz, J. E. (2015). *La gran brecha*. Madrid: Taurus.

Therborn, G. (2015). *La desigualdad mata*. Madrid: Alianza Editorial.

UNESCO (2012). *Informe de Seguimiento de la EPT en el mundo: los jóvenes y las competencias. Trabajar con la educación*. París: Ediciones UNESCO

